

ZÁKLADNÍ OBLASTI ČINNOSTI RUDÝCH PARTYZÁNŮ

NIČENÍ HOSPODÁŘSKÝCH OBJEKTŮ

Uplatňování taktiky spálené země Stalin vyhlásil už 3. července 1941:

„V krajích obsazených nepřítelem je třeba ustavovat partyzánské oddíly [...] k vyhazování mostů, železnic, k ničení telefonního a telegrafního vedení, k podpalování lesů, skladů a obozů. [...] Při vynuceném ústupu oddílů Rudé armády je třeba [...] neponechávat nepříteli ani kilogram obilí [...]. Kolchozníci musí odvádět z místa veškerý dobytek, obilí odevzdávat v úschovu státním orgánům, aby bylo odvezeno do krajů v zázemí. Všechny cenný majetek – včetně barevných kovů, obilí a benzínu –, který nemůže být vyvezen, musí být bezpodmínečně zničen.“¹

¹ Josif V. Stalin: Rozhlasový projev 3. července 1941, in: týž: O veliké vlastenecké válce Sovětského svazu, přel. V. Prokůpek, Praha 1945, s. 9.

Tento absolutní požadavek ovšem dokonce i jeden z čelních sovětských agentů-diverzantů Ilja Starinov považoval za zbytečně tvrdý: „Kdyby se Stalinův požadavek naplnil, tak by během okupace vymřelo téměř celé obyvatelstvo levoobřežních oblastí Ukrajiny i okupovaných území Ruska.“²

Požadavek ničení týlu wehrmachtu a vypalování lesů ovšem znovu zazněl v usnesení Státního výboru obrany 10. července 1941, které bylo adresováno velitelům okruhů, frontů a armád.³ Pokyn k pálení lesů zanedlouho dostaly podřízené státní orgány včetně ukrajinských. Dne 21. července 1941 náčelník ostrahy armádního týlu Jihozápadního frontu konstatoval, že jedním z úkolů diverzních skupin je „podpalování lesních masívů přiléhajících ke komunikacím, jichž využívá nepřítel, a také polních porostů“.⁴

Jak se dá ale vyčíst z německých dokumentů, nezdá se, že by rudí partyzáni byli příliš aktivní v ničení svých přirozených úkrytů.

Dne 22. července 1941 Státní výbor obrany vydal další nařízení, tentokrát stranickým organizacím: ničit veškeré osevy technických plodin a ze státních ploch obilnin a brambor předat zbylým kolchozníkům 1,5–2 ha na hospodářství: „Veškeré další osevy obilnin a výsadbu brambor je třeba ničit sklizní nazeleno pro krmné účely Rudé armády, vydupáváním dobyt看em, vypalováním a podobně.“⁵

Německé zpravodajské služby hlásily, že v Žytomyrské oblasti byly tyto příkazy v mezích možností plněny: „Obyvatelstvo, jemuž Rusové zabavili nebo zničili i nejnětější

² Starinov: *Miny zamedlennogo dějstvija*, s. 136.

³ CAMO, f. 228, op. 701, d. 28, l. 16.

⁴ CDAHO, f. 62, op. 8, spr. 57, ark. 35.

⁵ CDAHO, f. 62, op. 8, spr. 57, ark. 1.

zemědělské stroje, je zcela bezmocné.⁶ Velmi aktivně byly pro plnění těchto úkolů využívány čerstvě vytvořené partyzánské a diverzní oddíly bez ohledu na to, jaké instituci podléhaly.⁷

Na stejnou situaci Němci naráželi i ve městech,⁸ což potvrdovala i hlášení NKVD Chruščovovi z konce roku 1941: diverzanti vyhazovali do vzduchu hlavně vodovody, elektrárny a pekárny chleba.⁹

V tomto ohledu je nejsymptomatictější ničení kyjevského centra, k němuž docházelo i přesto, že Němci byli na podobné excesy připraveni, ještě než do města vstoupili, a že v řadě případů je na zaminování konkrétních objektů upozornilo samo obyvatelstvo.¹⁰ Nečekaným pro ně byl ovšem kupříkladu ničivý výbuch hotelu Kontinental 23. září, kde byli ubytovány týlové složky 6. armády a který předtím prohlédli němečtí ženisté. Domy vybuchovaly a hořely hned tam, hned onde, jenže němečtí ženisté výbušninu najít prostě nedokázali a ztráty německého důstojnického sboru tak rostly.¹¹ Dne 24. září začaly vybuchovat budovy přímo na hlavní třídě Chreščatyku a ta se postupně měnila v hromadu sutí. Ve snaze zamezit za horkého dne dalšímu šíření požárů, Němci sami začali vyhazovat do vzduchu domy i v sousedních ulicích.¹²

Dlouhou dobu se mělo za to, že Kyjev zaminovali výlučně příslušníci NKVD.

⁶ BAB, R 58/215, Bl. 229.

⁷ BAB, R 58/215, Bl. 224–225; R 58/216, Bl. 196.

⁸ BAB, R 58/218, Bl. 4.

⁹ CDAHO, f. 1, op. 22, spr. 63, ark. 62–70.

¹⁰ *Kyjiv u dni nacystskoj navy. Za dokumentamy radjanskyh specslužb. Do 60-riččja vyzvolennja Ukrajinny vid hitlerivskyh zaharbnykiv*, ed. T. V. Vronska, A. V. Kentij, S. A. Kokin ad., Kyjiv – Lviv 2003, s. 205.

¹¹ Tamtéž, s. 206.

¹² Dmytro Malakov: *Oti dva roky... U Kyjevi pry nimcjach*, Kyjiv 2002, s. 95.

V hlášení bývalého náčelníka ženijní služby štábu obrany Kyjeva v roce 1941 majora M. Čukareva se jasně konstatuje, že Kyjev odpalovali do vzduchu jeho lidé, tedy vojáci Rudé armády: „Jakmile do Kyjeva vstoupily jednotky německé armády, začaly vybuchovat stovky min. Na hlavy německo-fašistických okupantů se hroutily zdi i celé domy.“¹³

Dosud se stále vedou debaty ohledně otázky, kdo explozemi zničil historickou památku, chrám Zesnutí přesvaté Bohorodice v Kyjevsko-Pečorském klášteře,¹⁴ a stále je nejpersvědčivějším dokumentem interní svodka německé SD:

„[Slovenský] prezident Tiso navštívil 3. 11. 1941 Kyjev a při tom si udělal zastávku i v Kyjevsko-Pečorském klášteře [...]. Pár minut před půl třetí nejdřív uvnitř klášterní budovy došlo ke slabému výbuchu. Jeden ze tří policistů, kteří prezidenta střežili, spatřil tři prchající postavy. Ti muži byli postříleni. O pár minut později se ozvala ohlušující detonace, která zničila celou klášterní budovu. Výbušniny sem byly zřejmě umístěny již dlouho předtím. Jedině díky pečivému uzavření a bdělé ostraze celého klášterního komplexu k explozím nedošlo dřív. Je velmi pravděpodobné, že to byl pokus o atentát na prezidenta Tisa. Tři domnělé atentátníky se nepodařilo identifikovat [...].“¹⁵

Verzi, že by se na těchto explozích podílelo NKVD,¹⁶ nelze z žádných zdrojů doložit. Není vyloučeno, že v klášteře

¹³ CDAHO, f. 166, op. 3, spr. 372, ark. 22.

¹⁴ Aleksandr Gogun – Anatolij Kentij: Kak Krasnaja armija vzryvala NKVD. Vmestě s Kijevom, *Posev*, 2006, č. 9.

¹⁵ BAB, R 58/219, Bl. 22.

¹⁶ Aleksandr Kolpakidi – Dmitrij Prochorov: *KGB. Specoperacij sovetskoj razvedki*, Moskva 2000, s. 315.

operovali ženijní specialisté Rudé armády. A kromě toho bychom neměli úplně smést ze stolu hypotézu, že tzv. Uspenský chrám vyhodili do vzduchu sami okupanti.¹⁷

Partyzáni operovali především na venkově, ale i tam jim velení nařizovalo dosti rozsáhlé akce. V rozkazu Hlavního stanu vrchního velení ze 17. listopadu 1941 se výslovně uvádělo:

„Ničit a do základů vypalovat veškerá sídla v týlu německých vojsk do hloubky 40–60 km od první linie a na 20–30 km napravo i nalevo od silnic. [...] široce využívat [...] oddíly rozvědčků, lyžařů i partyzánské diverzní skupiny, vyzbrojené zápalnými lahvemi, granáty a výbušninami.“¹⁸

Jisté partyzánské pokusy naplnit tuto taktiku zaznamenány jsou. Jak sdělovaly orgány sovětské armády, skupina partyzánů z oddílu vedeného Karnauchovem na severu Stalinské (dnes Doněcké) oblasti 2. prosince 1941 „podnikla útok na vesnici Majaky, kde vypálila 10 domů obydlených Němci“.¹⁹ Podle údajů NKVD stejný oddíl ve vesnici Pryšyb ohněm zničil 40 domů a ve vesnici Sydorove 80 domů, v nichž „byli ubytováni němečtí vojáci“.²⁰ Podle všesvazové svodky ukrajinští partyzáni do začátku března 1942 zničili celkem 295 obytných domů.²¹ V souhrnných zprávách NKVD SSSR o činnosti partyzánů na počátku

¹⁷ Hans-Heinrich Wilhelm: Der SD und die Kirchen in den besetzten Ostgebieten 1941/42, *Militär-geschichtliche Mitteilungen*, 1981, č. 1, s. 88.

¹⁸ Michail I. Semirjaga: *Kollaboracionizm. Priroda, tipologija i projavlenija v gody Vtoroj mirovoj vojny*, Moskva 2000, s. 820.

¹⁹ CAMO, f. 229, op. 213, d. 58, l. 20–21.

²⁰ GARF, f. 9478, op. 1, d. 277, l. 91.

²¹ Tamtéž, l. 51.

roku 1942 se objevila rubrika „ničení vesnic“. Podle jednoho hlášení partyzáni v Karelo-finské SSR do března 1942 vypálili 15 vesnic a v okupované části Ruska 27 vesnic.²²

Na Ukrajině bylo méně jak lesů, tak partyzánů, ale v mezích svých možností se také snažili tento úkol plnit. Náměstek lidového komisaře vnitra USSR sděloval ÚV KS(b)U: „16. 5. 42 velitel partyzánského oddílu Saburov odvysílal zprávu, že dělostřelectvo jeho jednotky 11. 5. 42 uskutečnilo palebný přepad německých pozic v okresním městě Seredyna-Buda v Sumské oblasti. Zaznamenány byly přímé zásahy domů, ve kterých žili Němci“.²³ Jistě není těžké si představit, jaké další cíle dělostřelecká palba zničila.

Podle německých údajů byla prioritou partyzánské války na Ukrajině právě taktika spálené země. Svědčí o tom například souhrnné hlášení SD z 25. září 1942: „V souladu s pokyny Sovětů se činnost band soustřeďuje především do dvou oblastí: 1. Ničení úrody, likvidace zásob a osiv i zemědělských a dalších strojů, nezbytných pro zásobování obyvatelstva potravinami. 2. Záškodnické akce namířené proti komunikační síti.“²⁴ Z hlášení SS za srpen až listopad 1942 z okupovaných území SSSR vyplývají tato souhrnná čísla: zničeno bylo 113 usedlostí, 30 pil a lesních revírů, 35 průmyslových objektů a 110 „dalších hodnotných objektů“. Na železnicích bylo ve stejném období zaznamenáno 262 diverzí, 54 útoků na mosty, 54 na spojová vedení a techniku a 40 „dalších“.²⁵ A i když co do celkových čísel je počet případů taktiky spálené země skoro o polovinu nižší než počet útoků na komunikace (288 : 410), v prvním

²² GARE, f. 9478, op. 1, d. 277, l. 91.

²³ CDAHO, f. 1, op. 22, spr. 63, ark. 106.

²⁴ BAB, R 58/222, Bl. 99–100.

²⁵ BAB, NS 19/2605, Bl. 78 (zadní strana).

případě mluvíme o totálním zničení a znehodnocení, kdežto ve druhém spíše jen o poškození, které lze opravit – což například v případě železničních tratí nebylo tak obtížné.

Podle německých údajů objem zničených hospodářských objektů pomalu, ale nezadržitelně stoupal. Tým německé vojenské tajné policie, operující na severu Sumské oblasti, shrnuje činnost několika partyzánských oddílů o celkovém počtu asi 1 000 lidí, útočících z Chinelských lesů, takto:

„Do tohoto okamžiku banditi v okresech Hluchiv, Esmaň a Šalyhyne odcizili nebo zničili 3 044 metráků obilí, 1 162 kusů hovězího dobytka, 808 ovcí, 1 245 povozů, 1 060 koní, 730 prasat, 519 včelích rojů a 264 spřežení. Celkem 115 domů bylo zbořeno nebo vypáleno. Počty ukradené drůbeže se zjistit vůbec nedají.“²⁶

Aktivizaci záškodnické činnosti sovětských diverzantů znamenali jak jejich spojenci, tak oni sami. Ve zprávě polského odbojáře z Polesí z prosince 1942 se operace rudých popisují jako jednoznačně zaměřené na podlamování ekonomiky: „Občasné diverze na železnici, útoky na zemědělské usedlosti, spalování úrody a dezorganizace lesního hospodářství [...]. V zásadě jim jde o narušování hospodářského života.“²⁷ Dokumentace sovětských oddílů, včetně Kovpakova, Saburovova a Fedorovova,²⁸ svědčí o snaze působit škody v zemědělském hospodaření, zejména ničit zemědělské stroje, a lehkém průmyslu.

²⁶ BA-MA, RH/22/200, Bl. 44.

²⁷ AAN, 228/24-2, k. 52.

²⁸ CDAHO, f. 1, op. 22, spr. 50, ark. 7–8; f. 65, op. 1, spr. 26, ark. 11, 14–15 a 19; f. 1, op. 22, spr. 10, ark. 164–166.